

*Манько В.М.,
Національний аграрний університет*

ФУНКЦІЇ НАСТУПНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

Поняття наступності є універсальною категорією і це підтверджує аналіз різноманітних проявів її як в системі професійної освіти, так і в педагогіці взагалі. Наступність спостерігається як між основними структурними елементами професійної освіти, так і в елементарному акті психолого-педагогічної дії пізнавального процесу учня або студента. Аналіз різноманітних проявів наступності у навчанні був покладений в основу пошуку раціональних форм взаємодії таких ланок системи неперервної освіти як школа – вищий заклад освіти (В.І.Бондар, С.М.Годнік, О.Г.Мороз, В.Н.Ревтович, Д.С.Ягафарова), школа – профтехучилище (А.В.Батаршев, О.Ю.Пінаєва), профтехучилище – вищий заклад освіти (Ю.А.Кустов), школа – технікум – вищий заклад освіти (П.М.Олійник, Р.А.Ільясов).

На сьогоднішній день у педагогіці відсутній єдиний підхід до визначення поняття наступності та його статусу. Різними авторами наступність трактується як закон, закономірність, принцип, умова тощо. Зокрема це пояснюється тим, що багато педагогів ототожнювали наступність з іншим дидактичним принципом – систематичності та послідовності. Часткові визначення наступності не дають можливість перейти до узагальненого педагогічного визначення. Більшість часткових визначень цього феномену справедливі в контексті досліджуваних явищ, конкретних об'єкта та предмета дослідження.

А.М.Кухта, досліджуючи шляхи забезпечення наступності в організації навчальної роботи загальноосвітньої школи, та О.Г.Мороз, розглядаючи забезпечення наступності в самостійній роботі учнів середньої загальноосвітньої школи і студентів вузів, показали, що наступність як загально дидактичний принцип вимагає необхідності забезпечення логічних взаємозв'язків між окремими сторонами, частинами, етапами і ступенями навчання, розширення і поглиблення знань, набутих на попередніх етапах навчання, переростання окремих уявлень і понять в чітку систему знань, умінь і навичок, поступово-висхідного розгортання всього навчального процесу, відповідно до змісту, форм і методів навчальної роботи при обов'язковому врахуванні якісних змін, що відбуваються в особистості [3, 6]. Дане визначення більше підходить до наступності в процесі навчання і відображає динаміку якісних змін у формуванні особистості учнів. Разом з тим зміст і методи навчання навіть в межах одного етапу чи навіть ступеня також динамічні і розвиваються на основі принципу наступності.

Визначення А.А.Киверялга стосується наступності загальноосвітньої та професійної підготовки молоді: *“...під наступністю в загальноосвітній і професійній підготовці молоді слід розуміти встановлення оптимальних зв'язків між новим і старим в ході засвоєння, розширення і поглиблення знань, умінь і навичок учнів на більш висо-*

кій ступені засвоєння загальнонаукових, загально технічних і спеціальних знань, умінь і навичок" [4].

М.І.Махмутов і В.С.Безрукова відзначають, що принцип наступності в навчанні знаходить свій прояв у розвитку в учнів всього позитивного, що закладено на попередніх ступенях навчання і виховання, в забезпеченні системності знань і подальшому розвитку змісту, форм і методів професійно-технічної освіти, які сприяють удосконаленню особистості [5]. Ними обґрунтовано положення, що наступність в навчанні є одним із специфічних дидактичних принципів професійної школи і системоутворюючий фактор взаємозв'язку загальної і професійної освіти.

Ю.А.Кустов у своєму дослідженні [2] розглядав комплексну систему наступності професійної підготовки кваліфікованих робітників і спеціалістів у профтехучилищах, вузах і на виробництві. Під комплексною системою наступності професійної підготовки молоді у профтехучилищах, вузах і на виробництві, що направлена на посилення інтегративного характеру, цілісності процесу і результатів навчання, дослідник розуміє встановлення взаємозв'язків між послідовними етапами і ланками навчально-виховного процесу підготовки і професійного становлення кваліфікованих робітників і спеціалістів (вертикальний аспект наступності), а також координацію педагогічних дій і ділове співробітництво колективів цих професійних навчальних закладів і підприємств в процесі одночасної підготовки молоді до праці і продовження освіти (горизонтальний аспект).

Теоретичне узагальнення розробки проблеми наступності середньої і вищої школи в плані поетапного розвитку активної позиції особистості спеціаліста дано в монографії С.М.Годніка [1]. Під наступністю автор розуміє послідовне розгортання вузівської системи навчально-виховного процесу в діалектичному зв'язку з системою діяльності загальноосвітньої школи з метою формування студента як суб'єкта вузівського навчання і виховання.

Не дивлячись на багатозначність розуміння наступності, всі приведені вище визначення значною мірою подібні між собою. Певні відмінності в трактуванні цього поняття пов'язані з широким колом педагогічних явищ, що розглядаються різними авторами, в підкресленні окремих сторін або наголосу на тій чи іншій ознаці даної дидактичної категорії. Тому що одних дослідників більшою мірою цікавлять питання наступності в самостійній та навчальній роботі, інших – проблеми наступності в професійній підготовці кваліфікованих робітників і спеціалістів у профтехучилищах, вузах і на виробництві, третіх – питання наступності у вихованні, четвертих – наступність загальноосвітньої і професійної підготовки учнів школи і профтехучилища, п'ятих – психолого-педагогічні аспекти наступності у навчанні тощо. Все це ще раз підкреслює наявність різних підходів та поглядів на проблему наступності в навчально-виховному процесі різних закладів освіти, вказує на багатоплановість і багатоаспектність цієї проблеми.

Дуже часто наступність розглядається як основоположний принцип функціону-

вання неперервної системи освіти та виховання особистості людини. Це пов'язано з тим, що така система будується на дискретній організаційній основі. Причому дискретність може бути вертикальною (переривність за висхідною прямою), горизонтальною (роздільність компонентів в одній площині), горизонтально-вертикальною (одночасна переривність за прямою і в одній площині) [7].

Вертикальна дискретність притаманна різним ступеням освіти і організації педагогічного процесу в кожному навчальному закладі цієї системи (профтехучилище – коледж – вищий заклад освіти; навчальний рік, курс навчання; послідовне вивчення загальноосвітніх, загально технічних та спеціальних дисциплін тощо). Вертикальна дискретність (за ступенями освіти) може забезпечити раціональну структуру професійної освіти тільки при умові виконання принципу наступності.

Горизонтальна дискретність ґрунтується на подільності і автономності складових компонентів, що входять в освітні системи (перелік дисциплін освітньо-професійної програми; форми, методи і засоби навчання; отримані знання, уміння та навички тощо). Разом з тим динамічна система професійної освіти передбачає наступність її складових ступенів. Звідси впливає важливість системності на кожному ступені, єдності педагогічних цілей, комплексного підходу до їх реалізації.

Горизонтально-вертикальна дискретність властива самому характеру зв'язків навчальних закладів системи ступеневої освіти. Ця форма дискретності передбачає врахування конкретних особливостей навчальних закладів кожного ступеня, що утворюють неперервний ряд професійної освіти, і разом з тим направленість кожного ступеня на майбутнє. Умовами для цього є єдність, наступність, завершеність і цілісність всієї системи ступеневої освіти.

Як складний педагогічний об'єкт система ступеневої освіти має ряд інших особливостей: багатокомпонентність, багатофакторність та багатоаспектність. Система ступеневої професійної освіти є багатокомпонентною за своїм складом. До неї входять училища, технікуми, коледжі, вищі заклади освіти, а в останні роки сюди відносять і вищі професійні училища як заклади нового типу. Це вимагає чіткого стикування всіх названих закладів між собою по вертикалі.

Багатофакторність системи ступеневої освіти проявляється в тому, що для набуття вибраної професії та необхідного рівня кваліфікації молодь, дорослі люди приїжджають з різних областей та регіонів країни, зберігаючи свої особливості. Це може бути різна попередня загальноосвітня чи професійна підготовка, різний рівень ерудиції, інтелекту тощо. При плануванні навчально-виховного процесу в училищах, технікумах, коледжах, вищих закладах освіти ці особливості повинні враховуватись.

І нарешті, багатоаспектність передбачає різний зміст освіти на кожному ступені, методи та форми навчальної роботи, поступове підвищення рівня науково-методичної кваліфікації педагогічного колективу.

Отже, не дивлячись на те, що система ступеневої професійної освіти дискретна і складна, вона повинна бути і цілісною для досягнення кінцевої мети – підготовки

спеціалістів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Для вирішення протиріччя між дискретністю системи та її цілісністю важливу роль відіграє реалізація принципу наступності.

При переході учнів, студентів, слухачів з одного ступеня на інший спостерігається чітка закономірність виникнення певних об'єктивних складностей, їх адаптації до кожного наступного ступеня. Ці складності на суб'єктивному рівні сприймаються як труднощі у навчальній діяльності на стиках ступенів освіти. Вони пов'язані з певними змінами: статусу учнів, студентів, слухачів; задач, установок, вимог до успішного засвоєння нової освітньо-професійної програми; навчальних планів, змісту, форм і методів навчально-виховного процесу; умов навчання та ступеня самостійності для засвоєння навчального матеріалу; професійної кваліфікації педагогічного колективу; якостей особистості, які необхідні для успішного виконання функцій нової соціальної ролі [7].

До основних функцій наступності в системі професійної ступеневої освіти можна віднести такі: інтегративна; забезпечення єдності, взаємозв'язку та взаємо обумовленості в становленні особистості фахівця, в змісті, методах та формах навчання. Вони впливають із суті поняття наступності, що передбачає рух і розвиток знань за висхідною лінією, наявність діалектичних стрибків в навчальному пізнанні, формування системи узагальнених знань і відповідних їм умінь та навичок.

Прояв інтегративної функції наступності обумовлений дією об'єктивних закономірностей інтеграції техніки, науки, виробництва; інтеграцією природно наукових і техніко-технологічних знань та умінь, що суттєво впливають на майбутні професійні обов'язки фахівців. З іншого боку, різні ступені професійної освіти на основі інтеграції об'єднують в єдине ціле знання, уміння та навички, формують професійно-пізнавальний інтерес, мотиви навчання і праці, ціннісні орієнтації. Це дозволяє заключити, що саме інтегративна функція наступності навчання виконує суттєву методологічну роль в реалізації принципу наступності.

Система ступеневої професійної освіти повинна забезпечувати наступність в становленні особистості фахівця на освітньо-кваліфікаційних рівнях бакалавра, спеціаліста та магістра. Вона проявляється в динаміці розвитку особистості, що передбачає зміну її якостей в процесі розвитку функціональних механізмів психіки, засвоєння соціального досвіду, безпосереднього ціле направлено впливу на особистість з боку педагогічного колективу навчального закладу. Але особистість студента не тільки об'єкт ціле направлено впливу з боку особистості викладача з метою розвитку пізнавально-професійних потреб, але насамперед за все це суб'єкт соціальної дії, освіти, навчально-пізнавальної діяльності.

Для формування особистості майбутнього інженера-механіка сільськогосподарського виробництва важливу роль відіграє змістовний компонент процесу навчання, що передбачає наступність в змісті навчання для освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста та магістра. З цією метою здійснюється розробка, раціональний відбір

і удосконалення навчально-програмної документації (освітньо-професійних програм, навчальних планів, програм окремих дисциплін), наочних посібників і дидактичних матеріалів на основі розробки моделей спеціалістів з урахуванням прогнозів розвитку галузі механізації сільськогосподарського виробництва та даних соціально-педагогічного прогнозування. Реалізація наступності в змісті навчання бакалавра, спеціаліста та магістра з механізації сільського господарства на основі прогностичної інформації про зміст професійної підготовки, про характер і умови трудової діяльності майбутніх фахівців дозволить максимально наблизити підготовку до галузевих і регіональних потреб сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, функціонування ланок системи ступеневої освіти повинно забезпечувати: неперервність освіти індивіду протягом всього його життя; єдину цільову направленість окремих ступенів освітньої системи на всебічний розвиток особистості; диференціювання завдань кожного ступеня відповідно до рівня розвитку та психофізіологічних особливостей особистості студентів і слухачів; врахування і повноцінну реалізацію закономірностей і принципів навчання та виховання. Головна мета наступності – забезпечення планових переходів між окремими ланками і компонентами ступеневого навчально-виховного процесу, що гарантує синтез, систематичність знань, умінь та навичок і, в кінцевому підсумку, підвищення якості підготовки фахівців з механізації сільського господарства.

Література

1. Годник С.М. Процесс преемственности высшей и средней школы. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1981. – 208 с.
2. Кустов Ю.А. Преемственность профессионально-технической и высшей школы / Наук. Ред. А.А.Кирсанов. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1990. – 117 с.
3. Кухта А.М. Пути обеспечения преемственности в организации учебной работы школы: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.730 / Киевский пед ин-т. – К., 1970. – 19 с.
4. Кыверялг А.А. Сущность преемственности и ее реализации в обучении // Преемственность в обучении учащихся предметам естественно-математического цикла в школе и среднем ПТУ. – М., 1984. – С. 9.
5. Махмутов М.И., Безрукова В.С. Специфические принципы обучения в процессе осуществления взаимосвязи общеобразовательной и профессиональной подготовки // Научные основы межпредметных связей в средних профтехучилищах: Сб. Науч. Тр. / В НИИ профтехобразования. – Л., 1986. – С. 29-41.
6. Мороз А.Г. Пути обеспечения преемственности в самостоятельной работе учащихся средней общеобразовательной школы и студентов вуза (на материале школ и вузов УССР): Автореф. Дис. ... канд. Пед. Наук: 13.730 / Киевский гос. Ун-т. – К., 1972. – 24 с.
7. Перспективы развития системы непрерывного образования / Под ред. Б.С.Гершунского. – М.: Педагогика, 1990. – 224 с.